

Statens Planteavlsforsøg
Meddelelse nr. 1841
87. årgang
29. august 1985
Udgivet af Statens Planteavlsudvalg

Havebrugscenret, Institut for Landskabsplanter, Hornum, 9600 Års

Frøkilder af bøg, eg og ær til miljø- og landskabsformål

Poul Erik Brander og Ole Nymark Larsen

Statens Kåringsudvalg for Landskabsplanter har kåret en række danske frøkilder af stilkeg, (*Quercus robur*), vintereg (*Q. petraea*), bøg (*Fagus sylvatica*) og ær (*Acer pseudoplatanus*).

Kåringen er foregået på basis af flere syn og vurderinger af en række forskellige frøkilder.

De frøkilder, der har vist de mest positive egenskaber, og som har opfyldt minimumskravene, er kåret. De kårede frøkilder fremgår af tabel 1.

Indhøstning af frø må kun ske efter forud indhentet tilladelse.

Indledning

I 1969 begyndte Frøkildeudvalget (FKU) et arbejde med det formål at opsøge frøkilder af danske træer og buske med henblik på indhøstning af brugsfrø af gode frøkilder.

FKU blev nedsat på frivillig basis, omfattende 26 medlemmer repræsenterende: Statsinstitutioner, myndigheder, organisationer og foreninger, der arbejder med forskning, forsøg, rådgivning, planlægning, planteproduktion og plantning i det danske landskab.

Samtidig med dette frivillige arbejde, blev der udarbejdet nærmere officielle regler for handel med og kåring af frø og planter af en række arter af træer og buske. FKU skiftede i 1983 status og nedsattes nu af Statens Planteavlsudvalg, men med repræsentanter for de samme instanser som tidligere.

I 1983 nedsattes også Statens Kåringsudvalg for Landskabsplanter (SKL), med det formål at kåre frøkilder af de lovpligtige arter til miljø- og landskabsformål. SKL kunne bygge videre på det grundlag, som FKU havde været med til at skabe.

Arbejdet har omfattet eg (*Quercus*), bøg (*Fagus*) og ær (*Acer pseudoplatanus*), som alle har stor interesse til forstlig anvendelse.

De frøkilder, som anvendes til forstlig brug, er imidlertid ikke altid særlig velegnede til miljø- og landskabsformål, idet det er forskellige egenskaber, der er afgørende for dyrkningsværdien. Til miljø- og landskabsformål er det meget afgørende, at planterne er vindstærke og hårdføre, da de ofte skal være lægivende og forbedre mikroklimaet. Også med hensyn til vækst, form og type kan kravene være forskellige.

Til miljø- og landskabsformål er væksttyper med brede grenvinkler ønskede, gerne med nogen variation, medens retstammethed ikke er afgørende.

Ved en frøkilde forstås et frøformeret udsnit af en art. Frøkilden kan være en naturlig eller en plantet bevoksning.

Høst og handel med frø og planter

I henhold til Landbrugsministeriets Bekendtgørelse nr. 150 af 31. marts 1981 om handel med forstligt formeringsmateriale, må der normalt ikke forhandles frø eller planter af en række planter, herunder bøg og eg, medmindre det stammer fra kårede frøkilder. Bøg og eg er omfattet af EØF ordningen, hvor kravet om kåring normalt er obligatorisk, medens ær hører under OECD ordningen, hvor kravet om kåring er løsere.

For begge gruppers vedkommende er krav til frø og planter omtalt i bekendtgørelsen.

Kåringer kan foretages såvel til forst- som til miljø- og landskabsformål. De nærmere regler findes i ovennævnte bekendtgørelse, og for landskabsplanter endvidere i Landbrugsministeriets bemyndigelse til Herkomstkontrollen af 24. oktober 1984.

Indhøstning af frø med henblik på salg skal anmeldes til Statens Herkomstkontrol med Skovfrø og -planter, Springforbivej 4, 2930 Klampenborg. Den videre handel må alene ske gennem frøhandlere og planteskoler, som er registreret i Herkomstkontrollen.

Kåring

Kåring betyder registrering og godkendelse af en frøkilde (en bevoksning) med henblik på høst af brugsfrø. Kåring sker normalt ud fra en vurdering af *fremtoningspræget* (fænotypen) for bevoksningen. Endvidere lægges der vægt på, at det rent praktisk er muligt at høste eller indsamle frø i bevoksningen.

For landskabsplanter varetages kåringen af Statens Kåringsudvalg for Landskabsplanter (SKL).

Kun frø fra kårede frøkilder må forhandles og anvendes ved produktion af planter af de pågældende arter. Frø og planter fra frøkilder, som alene er kåret til landskabsformål må ikke benyttes til forstlige formål.

SKL har sekretariat ved Statens Planteavlssøg, Institut for Landskabsplanter, Hornum, og enhver interesseret kan over for sekretariatet fremsætte anmodning om at få en frøkilde synet med henblik på kåring.

Bevoksningen vil herefter, når det er praktisk muligt, og når årstiden tillader iagttagelse af vigtige egenskaber som løvkarakter og helst også frøsetning, blive beset af *synsgruppen for den pågældende artsgruppe*.

Efter besigtigelsen indgiver synsgruppen en indstilling til SKL, der træffer afgørelsen om kåring.

SKL koordinerer sit arbejde med FKU. Fremgangsmåden ved syn af frøkilder, der kan føre til en kåring er nærmere beskrevet i Meddelelse nr. 1840.

Afkomsforsøg

Idet kåringen er baseret på en vurdering af fænotypen, er der behov for undersøgelser af de genetiske egenskaber hos afkommet, derfor etableres afkomsforsøg.

Sådanne afkomsforsøg er iværksat for eg og bøg ved Institut for Landskabsplanter.

Resultater

Det hidtil udførte arbejde, har ført til, at der nu er kåret en række frøkilder af bøg, eg og ær, som er opført i tabel 1.

Endvidere er anført nogle få oplysninger for hver frøkilde.

Frø af kårede egefrøkilder kan købes hos autoriserede træfrøhandlere. En del af frøkilderne er små, og der kan kun udbydes en meget begrænset frømængde.

Den anførte angivelse om ensartethed er registreret i forsøg eller ved andre observationer.

Tabel 1. Oversigt over kårede frøkulder til miljø- og landskabsformål pr. 22. oktober 1984.

	Lb. nr.	Oprindelse bevoksnings- type	Potentiel frøhøst omfang	Bemærkninger til afkom væksttype
<i>Quercus petraea</i> fk. Linnebjerg	59000	Krat (N)	lille	ret ensartet
<i>Quercus petraea</i> fk. Hørbylund	59001	Skov (N)	middel	variabel
<i>Quercus petraea</i> fk. Løndal Næs	59002	Skov (N)	lille	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Bøgen Skov	59003	Skov (N)	middel	ret ensartet
<i>Quercus robur/petraea</i> fk. Hald Ege	59004	Skov (N)	stor	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Risskov	59006	Skov (N)	stor	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Rørbæk Sø, afd. 8e og 9a	59007	Skov (N)	lille	ret ensartet
<i>Quercus petraea</i> fk. Skarrild Krat	59008	Krat (N)	middel	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Borre Skov afd. 44c	59009	Skov (N)	lille	ensartet
<i>Quercus robur</i> fk. Stenderup	59010	Skov (N)	stor	ret ensartet
<i>Quercus robur</i> fk. Tvislund	59011	Lund (N)	lille	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Østergård Krat	59012	Skov (N)	lille	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Frøslev Plantage	59014	Skov (S)	middel	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Knuthenborg Park	59015	Skov (N)	stor	variabel
<i>Quercus robur</i> fk. Mølleådalene ved Brede	59029	Lund (N)	middel	ret ensartet
<i>Quercus robur</i> fk. Bidstrup Skovdistrikt Tåstrup Skov afd. 268	59030	Skov (P)	stor	meget ensartet
<i>Quercus robur</i> fk. Skibelund Krat	59031	Krat (N)	lille	variabel
<i>Quercus petraea</i> fk. Stenholt Skov	59032	Skov (N)	middel	ret ensartet
<i>Quercus robur</i> fk. Marselisborg	59033	Skov (N)	stor	variabel
<i>Fagus sylvatica</i> fk. Knuthenborg Park	59013	Skov (P)	lille	ret ensartet
<i>Fagus sylvatica</i> fk. Gråsten Skovpart	59017	Skov (P)	stor	variabel
<i>Fagus sylvatica</i> fk. Havreballe Skov afd. 40	59018	Skov (S)	stor	variabel
<i>Fagus sylvatica</i> fk. Skåde Skov afd. 93-94-95-96 og del af 89 A	59019	Skov (P+N)	lille	variabel
<i>Fagus sylvatica</i> fk. Tolne Skov afd. 2-3-4-5-6-7 og 128	59020	Skov (N)	middel	ret ensartet
<i>Fagus sylvatica</i> fk. Vejle Nørreskov	59021	Skov (N)	lille	ret ensartet
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Boller Nederskov afd. 3	59034	Skov (P)	stor	variabel
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Gjorslev Bøgeskov afd. 27 og 29	59022	Skov (P)	stor	variabel
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Margård Skov, afd. 25	59023	Skov (P)	middel	variabel
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Stenballegård Allé	59024	Vejtræer (P)	lille	variabel
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Brakøer (Stensballe Brakøer)	59025	Skov (P+S)	middel	ret ensartet
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Wedellsborg, Ørnshøj afd. 257a	59026	Skov (P)	stor	ret ensartet
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Ugledige	59027	Vejtræer (P)	lille	ret ensartet
<i>Acer pseudoplatanus</i> fk. Ørslev Kloster	59028	Parktræer (P)	lille	variabel

S = spontan, N = natur, P = plantet som rekreativ plantning.

Omtale af de tre slægter

Eg – *Quercus*

Fra gammel tid er ege en vigtig bestanddel af det danske landskab, og ingen dansker kan vel forestille sig Danmark uden ege i form af krat, hegn, småskove og enkelttræer.

Til landskabsplantning benyttes ege i læbælter, hegn, vildtplantninger og i forskellige former for rekreative plantninger.

Egens evne til at klare sig under barske forhold er en vigtig forudsætning for dens brugbarhed i landets vestlige egne.

Til landskabsplantning afviger kravene til plantematerialet meget stærkt fra de krav, der må stilles til plantemateriale til forstlig brug.

Naturligt vokser der to egearter i Danmark: Stilkeg, *Quercus robur*, og vintereg, *Quercus petraea*. Stilkeg er langt den almindeligste, medens vinteregen kun vokser naturligt enkelte steder, hovedsagelig i Midtjylland. Fælles for de to egearter er, at det udbudte plantemateriale ofte har svært ved at opfylde de krav, der ved landskabsplantning må stilles til hårdførhed, vækstform, ensartethed, tilvækst og sygdomsresistens (især over for meldug). Disse egenskaber er genetisk betinget, hvoraf følger, at et godt kendskab til de enkelte frøkilders egenskaber er et velegnet udgangspunkt for at vælge egnede frøkilder.

Erfaringer og forsøg har vist, at alle de danske frøkilder af eg er meget uensartede i væksttyper og tilvækst, såvel som andre egenskaber.

Forsøgene har vist, at de hollandske frøkilder ikke er særlig klimastærke. Derfor anbefales at anvende de danske frøkilder til læ og andre former i landskabsplanlægningen.

Bøg – *Fagus*

De frøkilder, som er kåret, er alle forholdsvi-

ensartede og adskiller sig ikke særlig meget fra hinanden. Alle er sunde og velegnede.

De frøkilder, som er kåret til forstlig anvendelse, adskiller sig kun lidt herfra, og de vil også i de fleste tilfælde udmærket kunne anvendes til miljø- og landskabsformål.

Ær – *Acer pseudoplatanus*

Bortset fra et par alléer er de kårede frøkilder egentlige skovbevoksninger.

Et af kravene har været, at frøkilderne ikke må indeholde rødbladede former, i hvert fald kun et minimum heraf. Desuden stilles krav om klimatolerance og sundhed.

De to alléer er små frøkilder. Kommende forsøg og erfaringer må vise, hvilke mere specificerede egenskaber disse frøkilder har.

Vejledning

Afkom af de kårede frøkilder kan anbefales til alle landskabsformål i alle geografiske egne af landet, idet det ikke er muligt med nuværende viden om frøkildernes egenskaber at kåre til bestemte formål eller lokaliteter.

Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Abonnement på Meddelelser fra Statens Planteavlsvorsøg kan bestilles ved indsendelse af abonnementsbeløbet til bladets ekspedition, Statens Planteavlsvorsøg, Kongevejen 83, 2800 Lyngby, postgiro 200 2299, tlf. (02) 85 50 57. Abonnementsprisen er for 1985 100,00 kr. årligt excl. moms. Adresseændring bedes meddelt bladets ekspedition.
ISSN 0105-6514

Trykt i 9.000 eksemplarer.